

Varför mörkar medierna så ofta om invandring och brott?

– om vad vi vill veta och vad vi behöver veta

Jörgen Huitfeldt*

2015 ställde *SOM-institutet* svenska folket inför följande påstående: ”Svenska medier berättar inte sanningen om samhällsproblem förknippade med invandring”. Det visade sig att över hälften av de tillfrågade (54 procent) helt eller delvis höll med om det medan bara drygt en fjärdedel (27 procent) menade att påståendet var helt eller delvis felaktigt. När samma fråga ställdes ett år senare – det vill säga efter flyktingkrisen och den debatt som då rasade kring svensk migrationspolitik – var det så många som två tredjedelar (65 procent) av de tillfrågade som helt eller delvis instämde. Det finns således ett reellt problem vad gäller förtroendet för mediernas rapportering i frågor relaterade till invandring. Frågan är vad som ligger bakom? Bygger detta huvudsakligen på missuppfattningar och konspirationsteorier som sprids av näthatare eller finns det anledning till självkritik för medierna?

* Jörgen Huitfeldt är journalist och chefredaktör för Kvartal.

För att försöka reda ut en så infekterad och komplex fråga måste vi börja från grunden. Sedan journalistikens barndom har uppgiften på ett sätt varit enkel: Ta reda på uppgifter och förhållanden som människor vill veta och berätta om dem. Men alla som varit verk-samma som journalister vet att uppdraget är lite mer komplicerat än så. En svårighet är att identifiera skill-naden mellan sådant publiken vill veta av nyfikenhet, som skvaller och rykten, och sådant som publiken *behöver* veta för att orientera sig i samhället.

För att ta ett övertydligt exempel: Låt oss säga att en person misstänks för ett brutalt sexmord på ett barn och att en journalist vet vem den misstänkte är, var han bor samt har bilder på honom och hans bostad. Inte ens den mest förhårdade kriminalreporter skulle överväga att publicera alla dessa uppgifter på misstankestadiet. Samtidigt *vill* många säkert veta alla dessa saker – så varför inte publicera? För det första måste varje seriös journalist försäkra sig om att misstankarna är väl underbyggda – helst avvakta en fällande dom. För det andra måste journalisten beakta vad som är relevant för att förklara och ge sammanhang till det begångna brottet. För det tredje väga det som publiceras mot den skada det kan åsamka enskilda personer – i detta fall inte bara den misstänkte utan även anhöriga, kanske minderåriga barn. Att publicera namn, bild och bostadsadress på en misstänkt person kan visa sig vara helt irrelevant för att förklara och ge sammanhang till brottet om den misstänkte senare visar sig vara oskyl-dig. Dessutom skulle det – oavsett om det senare visar sig vara sant eller ej – utsätta den utpekade personen för vad som på ”pressetiska” kallas oacceptabel publi-

citetskada. I det ovan beskrivna fallet rent av kunna innebära livsfara.

Den svåra bedömning som en ansvarig utgivare har att göra vid varje känslig publicering är att väga allmänintresset (det vill säga det publiken har nytta av att veta) mot publicitetsskadan för en individ eller en grupp. (Jämför också med Sigvardssons och Jutterströms texter i denna bok.)

För att närma oss frågeställningen för just denna essä – huruvida medierna döljer relevanta förhållanden och sakuppgifter när det handlar om invandrarers brottslighet – så kan den möjliga publicitetsskadan drabba inte bara den utpekade invandrade brottslingen och dennes familj utan också den grupp han tillhör, eller uppfattas tillhöra. Åtminstone är det så tankegången bakom den påbjudna försiktigheten ser ut. I den tionde paragrafen i Pressens publicitetsregler uppmanas till återhållsamhet med att framhäva ”... berörda personers etniska ursprung, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.” Den uppenbara frågan som varje publicist här måste ställa sig är *när* någon eller flera av dessa faktorer har betydelse i sammanhanget – även om det är missaktande.

Låt oss pröva några exempel där etnisk härkomst har utelämnats respektive angetts och sedan undersöka om det möjligen hade betydelse i sammanhanget.

På senare tid har rapportering om så kallade ”storbråk” blivit relativt vanliga. Så här lyder några rubriker från det senaste året: ”Ett tiotal inblandade i storbråk i Hudiksvall”, ”Flera skadade efter bråk i Örebro

– 30-tal inblandade”, ”Tre till sjukhus efter bråk i Borås”. I flera av ”storbråken” framkommer senare (många gånger först via andra källor än etablerade medier) att det handlar om grupper av olika etnisk härkomst som drabbat samman. Frågan en publicist måste ställa sig i dessa fall är om nyheten blir begriplig när detta utelämnas. Spontant uppkomna storbråk är trots allt inte någon vanlig företeelse i Sverige. De sammanhang där det oftast har förekommit har varit i samband med fotbollsmatcher och att tänka sig att medierna skulle utelämna uppgiften att det handlar om supportrar från två olika lag som är inblandade i storbråk är närmast skrattretande. Så varför inte berätta när det handlar om två olika etniska grupper?

En annan nyhet från den gångna sommaren är den om ett barngäng i Grums som skrämmer och hotar andra barn. Enligt uppgifter i flera medier ska det handla om relativt unga barn som skapar så stor otrygghet i sitt bostadsområde att många föräldrar inte ens vågar låta sina barn leka utan övervakning från vuxna. Barnen ska ha hotat jämnåriga med att våldta eller döda dem. Expressen skriver:

”De har slagits med rör, tagit stryptag och kastat sten.

– Vi har haft problem en längre tid och det har eskalerat. Tyvärr handlar det om väldigt unga barn, 8–12-åringar, säger Kajsa Sohlberg, boende i området och förtroendevald i hyresgästföreningen.”¹

¹ <https://www.expressen.se/gt/barngang-satter-skrack-boende-haller-sig-inne/>

De flesta tidningar vidarebefordrade nyheten utan att ge några närmare upplysningar om vad för barngång det handlar om. Men i flera tidningar finns en länk till en text i *Hem & Hyra* där sammanhangen beskrivs mer ingående. Tidningen citerar bland annat ett brev från *Hyresgästföreningen*:

”De som ställer till med bråk, bus och våld i det här fallet är barn till nyanlända. Därför börjar grannar dra kopplingar mellan problemen och främlingsfientliga åsikter. I längden leder detta till ett väldigt segregerat bostadsområde där grannar i mångt och mycket talar om ’vi mot dem’ vilket bara kommer eskalera om det inte bryts väldigt snart, skriver föreningen i sitt brev.”²

Som synes blir berättelsen om ”barngänget” en helt annan när denna information tillkommer. Plötsligt blir det en historia där helt andra värden står på spel: Risken för växande främlingsfientlighet, frågan hur nyanlända som många gånger kan vara traumatiserade klarar av att ta hand om sina barn, vad socialtjänsten i så fall har gjort åt saken, och så vidare. Så varför inte berätta att det rör sig om barn till nyanlända när det uppenbarligen har relevans?

Ett tredje mycket uppmärksammat exempel är den så kallade ”IKEA-mördaren”. Den 10 augusti 2015 mördade han två personer och gav en tredje livshotande skador på IKEA-varuhuset i köpcentret Erikslund i Västerås. Efter det att polisen vid en presskonferens

² <https://www.hemhyra.se/nyheter/barngang-satter-skrack-bostadsomrade/>

dagen efter dådet berättat att den huvudmisstänkte var den asylsökande eritreanen **Abraham Ukbagabir** valde de flesta medier att också göra det. Men att göra så var kontroversiellt och möttes av kritik.³

Senare kom det fram att Ukbagabir på morddagen – för sjunde gången – hade fått avslag på sin ansökan om asyl och dessutom fått beskedet att han skulle utvisas. Enligt hans egen version var motivet att hämnas på det svenska samhället för att han kände sig orättvist behandlad – han hade trott att han skulle få stanna här. Och offren valdes ut ”för att de såg svenska ut”.⁴

Ett fjärde exempel är händelserna på ungdomsfestivalen ”*We are Sthlm*” i augusti 2015. Ett stort antal unga flickor omringades av ungdomsgäng och utsattes för sexuella trakasserier och övergrepp. Enligt flertalet vittnen och uppgifter från poliser och ordningsvakter på plats bestod grupperna av tafsande unga män till övervägande delen av ensamkommande flyktingungdomar med ursprung i Afghanistan.⁵ Trots att detta skedde inför många vittnen och att många offer hade utsatts nådde denna berättelse inte ut till allmänheten förrän ett halvår senare – efter att en liknande händelse inträffat vid nyårsfirandet i tyska Köln. Oavsett skälet till att händelserna under *We Are Sthlm* inte rapporterades är det anmärkningsvärt att något sådant kan inträffa mitt i huvudstaden utan att medierna rapporterar om det. *Dagens Nyheter* som

³ <https://www.svt.se/kultur/medier/misstankta-brottslingars-nationalitet-svar-fraga-for-medierna>

⁴ <https://www.vlt.se/artikel/mordarens-val-av-offer-de-sag-svenska-ut>

⁵ <https://www.dn.se/nyheter/varlden/kvinnors-ratt-att-festa-sakert-kan-inte-offras/>

hamnade i skottgluggen för att ha haft tillgång till detaljerade tips om händelsen försvarade sig med att det visserligen var sant att ett av de många hundratals tips som kommer till DN varje vecka handlade om övergrepp i Kungsträdgården och att det gjordes vissa insatser för att kontrollera tipset, men att tidningen inte lyckades nå en bekräftelse.⁶

Ett ytterligare exempel som är mycket talande på en högre nivå är när *Sveriges Radios* eftermiddagsmagasin *Studio Ett* den 7 augusti i år 2019 tog upp problemen med antisemitism i Malmö. Ursprunget till samtalet var en granskning som *P3 Nyheter* gjort om unga judars utsatthet i Malmö. Trots att samtalet varade i nio minuter och att två programledare ställde frågor till två olika personer utelämnades resonemang om varifrån trakasserier kommer. Och detta med en precision som knappast kan vara en tillfällighet. Det är sedan länge väl känt att Malmös problem med antisemitism till övervägande delen hänger ihop med att en stor del av stadens invånare har sitt ursprung i muslimska länder i allmänhet och i Mellanöstern i synnerhet. I dessa länder och områden är antisemitismen långt mer utbredd och allmänt accepterad än i Europa och det är därför inte förvånande att det får konsekvensen att antisemitiska stämningar är mer utbredda i Malmö än på andra håll i Sverige.

Det intressanta med detta exempel är att det nästan tycks finnas en tyst överenskommelse mellan de två programledarna och de medverkande att denna del av problembeskrivningen ska förbigås. På något annat

⁶ <https://kvartal.se/artiklar/fredagsintervjun-kajsa-norman/>

sätt går det nämligen inte att förstå den eleganta dans som sker mellan de inblandade: Frågor som i andra sammanhang vore självklara att ställa ställs inte och när svaren från intervjupersonerna närmar sig det ”förbjudna” området viker de hela tiden av i en annan riktning. I stället nämns ett exempel där någon fått en bild på ett hakkors skickad till sig samt ett lyckat projekt där en rabbin och en imam besökt skolor tillsammans. Detta skulle kunna ge bilden att antisemitismen i Malmö framför allt är ett problem kopplat till nazism och att muslimer och judar båda är offer för denna förföljelse. (Det kan visserligen ligga något i det senare påståendet men om temat är antisemitism i Malmö är det inte i första hand åtgärder mot nazism som bör diskuteras som lösning.)⁷

Inte i något av fallen ovan kan informationen om gärningsmännens etniska härkomst ha varit särskilt svår för en journalist att skaffa sig. Den är tveklöst relevant för att förstå innebörden och vidden av de händelser som beskrivs. Ändå väljer nästan alla medier – med undantag av i fallet med IKEA-morden – att avstå från att berätta om den. Varför?

Här finns inga enkla svar utan min analys får grunda sig på vad jag sett, hört och lärt av ett helt liv som flitig mediekonsument samt under 20 år som journalist på Sveriges Radio. Jag vågar säga att det har funnits – och fortfarande finns – en stor rädsla för att rapportering om brottslingars etniska härkomst skulle bana väg för rasism och främlingsfientlighet. Det är närmast en

⁷ <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/1315451?programid=1637&-start=4380>

ryggmärgsreflex hos många publicister att detta är en farlig väg att gå, att det mest gynnsamma utfallet av en sådan publicering är att undgå kritik och att de därför har allt att vinna på att vara återhållsamma. Många journalister som idag är i chefspositioner var dessutom verksamma under 1990-talet då landet drabbades av ett flertal våldsdåd med främlingsfientliga, rasistiska eller rent av nazistiska förtecken. Ett av de mer kända är den så kallade *Lasermannens* sammanlagt 11 dåd – mord och mordförsök. Denna rädsla har levt kvar och tidvis varit så stor att frågan den ansvarige utgivaren ställer sig inte är: ”Varför ska detta utlämnas?” utan den omvända: ”Varför ska detta berättas?” Då blir det väldigt ofta säkrare att avstå från att publicera sådana uppgifter – relevanta eller ej.

En ytterligare faktor som påverkar mediernas benägenhet att vara återhållsamma med att publicera uppgifter om brottslingars nationalitet eller etniska härkomst är hur polisen agerar. Genom decennierna har en slags dans skett mellan polis och medier där de senare emellanåt beskrivit den förra som rasistisk. Detta har i sin tur gjort polisen så orolig för att uppfattas som främlingsfientlig att den många gånger håller tillbaka med information kring dessa frågor – något som förstås gör medierna mer återhållsamma. Om inte ens polisen berättar finns det säkert goda skäl att avstå, tycks de många gånger resonera. Ett exempel på det är hur polisen kommunicerade kring sexövergreppen på *We Are Sthlm* där informationen utåt om vad som hänt var minst sagt återhållsam. Ett ytterligare närmast övertydligt exempel är hur polisen inte

har velat gå ut med signalementsuppgifter på misstänkta brottslingar just med motiveringen att polisen inte ska uppfattas som rasistisk.⁸

När det gäller en annan kategori i de pressetiska reglernas tionde paragraf – den som rör kön – är rädslan inte tillnärmelsevis lika stor. Även om risken förstås är att män eller kvinnor som grupp pekas ut som potentiellt brottsliga vid varje publicering där en gärningspersons kön framgår. Låt oss göra ett experiment. Tänk er att en berusad man mördar den kvinna han lever tillsammans med. Och tänk er att den ansvarige utgivaren – osäker på om könet verkligen är relevant i sammanhanget – väljer att inte berätta utan istället låter sin tidning rapportera om hur en 45-årig person knivhögg sin 42-åriga partner till döds. Är det ens möjligt att tänka sig? Exemplet med att utelämna en persons kön kan framstå som löjeväckande efter som grupperna kvinnor och män är så stora. Men det sätter fingret på en viktig förändring som Sverige har genomgått de senaste decennierna: Vårt land är idag ett multi-etniskt samhälle. Sverige – en gång känt för sin homogena befolkning – består nu av relativt stora etniska minoriteter. Var femte invånare i Sverige är född i ett annat land och var fjärde har utländsk bakgrund – det vill säga är född utomlands eller har två föräldrar som är det.⁹

⁸ <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/1315451?programid=1637&-start=4380>

<https://www.svd.se/internt-polisbrev-stoppar-signalement>
<https://www.dn.se/nyheter/sverige/polisen-morkade-overgreppen-pa-festivalen/>

⁹ <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/utrikes-fodda/>

https://sv.wikipedia.org/wiki/Utl%C3%A4ndsk_bakgrundA

För att ta några exempel så består gruppen svenska invånare födda i Syrien av 186 000 individer, 144 000 är födda i Irak, 147 000 i Finland och 69 000 i Somalia. Så när medierna idag berättar att en misstänkt gärningsman exempelvis är född i Syrien är det inte lika utpekande för en hel grupp som det var 1990 när gruppen syrier bestod av 6 000 individer.¹⁰

Av texten ovan kan man möjligen få intrycket att jag menar att medierna *medvetet* döljer sanningen om invandrares brottslighet av rädsla för att underblåsa främlingsfientlighet och rasism. Men för en så långt dragen slutsats finns ingen grund. Däremot menar jag att när publicister gör bedömningen huruvida etnisk härkomst kan ha betydelse för sammanhanget alltför ofta gör en reflexmässig och räddhågsen analys. En bedömning som alltför ofta leder till slutsatsen att den etniska härkomsten saknar betydelse. Därigenom undanhåller de publiken information som i flera fall *är* relevant och där den eventuella publicitetsskadan mot individ eller grupp väger lättare än allmänintresset. Några exempel på det har jag gett ovan.

Finns det då inte en risk att medierna genom att oftare berätta om brottslingars härkomst skapar grogrund för fördomar kring invandrare i allmänhet och vissa etniska grupper i synnerhet? Jo, den risken finns naturligtvis men jag menar att den minskar i takt med att gruppen med utländsk bakgrund växer. Dessutom är det otvivelaktigt så att alltför många av dem som tagit sig till Sverige för att söka skydd eller ett bättre liv för sig och sina barn, istället hamnar i en miserabel

¹⁰ https://sv.wikipedia.org/wiki/Sveriges_demografi

tillvaro utan arbete eller annan sysselsättning och får se sina svenskfödda barn välja brottets bana. Att dölja eller tona ned det ligger varken i deras eller någon annans intresse.

Slutligen måste faran för att en mer liberal syn hos publicister när det gäller etnisk tillhörighet hos brottslingar vägas mot risken för att publikens förtroende för seriösa medier fortsätter att sjunka på detta område, vilket skulle kunna få alltfler att istället söka information på forum som Flashback där ingen åtskillnad görs mellan skvaller och fakta, eller i medier som faktiskt *har* en främlingsfientlig agenda. Detta skulle i sin tur kunna få väl så stora konsekvenser för tillväxten av främlingsfientlighet och rasism. Så min uppmaning till publicister i Sverige blir att oftare ställa sig frågan: ”Varför ska uppgifter om etnisk härkomst utelämnas?” än den motsatta: ”Varför ska de tas med?”